

قراردادهای نفتی از دیدگاه فقه و حقوق

با تأکید بر قرارداد بیع متقابل و قرارداد ساخت، بهره‌برداری و انتقال

مؤلف

روح‌الله امین‌نگران

۱۳۹۶

قراردادهای نفتی از دیدگاه فقه و حقوق با تأکید بر قرارداد بیع متقابل و قرارداد ساخت، بهره‌برداری و انتقال

مؤلف

روح‌الله آهنگران

ناشر

سازمان اسناد و کتابخانه ملی

صفحه‌آرایی و طراحی

سخت‌افزار

سخت‌افزار

سال و نوبت چاپ

بهار ۱۳۹۶ - اول

شمارگان

۱۰۰۰ نسخه

شابک

۹۷۸-۶۰۰-۴۵۵-۴۶۸-۸

کلیه حقوق این اثر
محفوظ می‌باشد.

قیمت

۱۶۰۰۰ تومان

سرشناسه : آهنگران، روح‌الله، ۱۳۶۸ -
عنوان و نام پدیدآور : قراردادهای نفتی از دیدگاه فقه و حقوق با تأکید بر قرارداد بیع متقابل و قرارداد ساخت، بهره‌برداری و انتقال / روح‌الله آهنگران.
ملاحظات نشر : تهران : سخنوران، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری : ۲۳۶ ص.
شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۴۵۵-۴۶۸-۸
وضعیت فهرست نویسی : فیبا
یادداشت : کتابنامه.
موضوع : نفت - صنعت و تجارت - قراردادهای
Petroleum industry and trade -- Contracts
موضوع : نفت - صنعت و تجارت - جنبه‌های حقوقی
موضوع : Petroleum industry and trade -- Legal aspects
موضوع : سرمایه‌گذاری خارجی - ایران
موضوع : Investments, foreign -- Iran
رده بندی کنگره : ۱۳۹۶ ق ۱۹ / HD۹۵
رده بندی دیویی : ۲۷۲۸۲/۳۳۸
شماره کتابشناسی ملی : ۴۸۵۶۴۰۲

تهران، میدان انقلاب، خیابان کارگر شمالی، بعد از فرصت، شماره ۱۴۰۷
تلفن: ۰۹۱۹۳۶۱۶۶۱۳ - ۶۶۴۷۶۳۰۶ (svnpub@gmail.com)

فهرست مطالب

پیشگفتار ۱۳

بخش اول • ۱۵

مفاهیم، تاریخچه و قراردادهای بین‌المللی در مفهوم مالکیت در قراردادهای نفتی

فصل اول: مفاهیم و تاریخچه ۱۷

۱-۱-۱ مفاهیم ۱۷

۱-۱-۱-۱ قراردادهای نفتی ۱۷

۱-۱-۱-۱-۱ انواع قراردادهای نفتی ۱۷

۱-۱-۱-۱-۲ سیر تحول قراردادهای نفتی ۲۰

۱-۱-۱-۱-۳ قراردادهای بیع متقابل ۲۹

۱-۱-۲ قراردادهای بین‌المللی ۳۲

۱-۱-۳ قراردادهای ساخت، بهره‌برداری ۳۵

۱-۳-۱-۱ مفهوم پروژه‌های ساخت، بهره‌برداری و انتقال ۳۵

۱-۳-۱-۱-۱ طرفهای اصلی یک پروژه قراردادهای ساخت، بهره‌برداری و انتقال ۴۳

۱-۳-۱-۱-۲ مشخصه‌های اصلی قراردادهای ساخت، بهره‌برداری و انتقال ۴۷

۱-۲-۱ تاریخچه قراردادهای نفتی ایران ۴۹

۱-۲-۱-۱ ماهیت حقوقی امتیاز ۵۱

- ۲-۲-۱. امتیازهای نفتی عصر قاجار ۵۲
- ۱-۲-۲-۱. امتیاز رویتر ۵۲
- ۲-۲-۲-۱. امتیاز دالکی هوتز ۵۴
- ۳-۲-۲-۱. امتیاز دارسی ۵۵
- ۴-۲-۲-۱. امتیاز معادن فراهه داغ ۵۹
- ۵-۲-۲-۱. امتیاز خوشتاریا ۵۹
- ۶-۲-۲-۱. امتیاز شرکت نفت سینکلا ۶۰
- ۷-۲-۲-۱. امتیاز نفت کویر خوریمان ۶۱
- فصل دوم: قراردادهای بین‌المللی و مفهوم مالکیت در قراردادهای نفتی ۶۳**
۲. شرایط عمومی حاکم بر قراردادهای بین‌المللی و مفهوم مالکیت در قراردادهای نفتی ۶۳
- ۱-۲-۱. نظریه ۱- سرزمینی قائل بر اعمال قواعد دولت طرف قرارداد: قراردادهای اداری ۶۵
- ۱-۲-۲. نظریه ۲- سرزمینی قائل بر اعمال قواعد دولت در آراء داوران ۶۸
- ۱-۲-۱-۲. سرزمینی قائل بر اعمال قواعد دولت برای محدود کردن حاکمیت دولت ۷۲
- ۲-۲-۱. نظریه ۳- سرزمینی و بین‌المللی قراردادهای تجاری دولت ۷۷
- ۱-۲-۱-۲. اعمال قواعد خارجی: مال عمومی ۷۷
- الف) روش شخصی بین‌المللی استن به نسبت شخص طرف رابطه ۷۹
- ب) بین‌المللی دانستن به اعتبار موضوع قرارداد (دیدگاه عینی) ۸۲
- ۲-۲-۱-۲. اعمال قواعد حقوق بین‌الملل عمومی ناظر به مسئولیت بین‌المللی دولت ۸۵
- ۱-۲-۳. اعمال قواعد بازرگانی فراملی ۸۸
- ۲-۲. قواعد مالکیت در قراردادهای نفتی ۹۴
- ۱-۲-۲. حق مالکیت نسبت به زمین محدود عملیات اکتشافی و استخراجی ۹۴
- ۲-۲-۲. حق شرکت نفتی خارجی نسبت به منابع زیرزمینی ۹۸
- ۱-۲-۲-۲. دیدگاه حقوق عمومی مبتنی بر عدم تحقق مالکیت در مفهوم حقوق خصوصی ۹۸
- ۲-۲-۲-۲. دیدگاه صرف حقوق خصوصی در خصوص مالکیت بر منابع زیرزمینی ۹۹
- الف) ماهیت حق نفتی خارجی در مرحله اکتشاف و قبل از استخراج محصول ۱۰۱
- ب) ماهیت حق نفتی خارجی بعد از استخراج ۱۰۴

بخش دوم ۱۰۹۰

ماهیت فقهی حقوقی قراردادهای بیع متقابل و قراردادهای ساخت، بهره‌برداری و انتقال

- فصل سوم: ماهیت فقهی حقوقی قراردادهای بیع متقابل ۱۱۱
- ۱-۳ سابقه قراردادهای بیع متقابل ۱۱۱
- ۱-۳-۱ بیع متقابل نسل اول ۱۱۱
- ۱-۳-۲ بیع متقابل نسل دوم ۱۱۱
- ۱-۳-۳ بیع متقابل نسل سوم ۱۱۲
- ۲-۳ بارگزی بیع متقابل در صنعت نفت ایران ۱۱۶
- ۲-۳ ویژگی‌های عمده بیع متقابل برای توسعه میدان نفتی ۱۱۶
- ۱-۲-۳-۱ عام ماه بیع متقابل ۱۲۰
- ۱-۲-۳-۲ سکتورهای نفتی خارجی ۱۲۳
- ۱-۲-۳-۳ بیع متقابل برای اکتشاف و توسعه میدان نفتی ۱۲۵
- ۱-۲-۳-۴ تفاوت‌های طرح نیم و جدید ۱۲۶
- ۱-۲-۳-۵ طرح اصلاحی شرکت مر نفت ایران برای بیع متقابل ۱۲۸
- ۱-۲-۳-۶ انتظارات و دغدغه‌های شرکت نفتی خارجی ۱۳۱
- ۱-۲-۳-۷ مالکیت تولید ۱۳۲
- ۱-۲-۳-۸ مشارکت شرکت نفتی خارجی در تولید ۱۳۲
- ۳-۳ اوصاف قرارداد بیع متقابل ۱۳۳
- ۱-۳-۳ عقد بودن ۱۳۳
- ۲-۳-۳ لزوم ۱۳۳
- ۳-۳-۳ منجز بودن ۱۳۵
- ۴-۳-۳ معوض بودن ۱۳۶
- ۵-۳-۳ بلندمدت بودن قرارداد ۱۳۷
- ۶-۳-۳ سنگین بودن حجم عوضین ۱۳۸
- ۴-۳ ماهیت قرارداد بیع متقابل ۱۳۸
- ۱-۴-۳ بیع ۱۳۸
- ۲-۴-۳ معاوضه ۱۴۲
- ۳-۴-۳ شرکت ۱۴۳
- ۴-۴-۳ جعاله ۱۴۴

- ۱۴۵ ..... ۱-۴-۳. قبول لیهامات در عقد جماله
- ۱۴۵ ..... ۲-۴-۳. جواز عقد جماله
- ۱۴۶ ..... ۳-۴-۳. قابلیت تممیم وسیع در عقد جماله
- ۱۴۷ ..... ۵-۴-۳. مضاربه
- ۱۴۸ ..... ۶-۴-۳. اجاره به شرط تملیک
- ۱۴۹ ..... ۷-۴-۳. صلح

فصل چهارم: ماهیت فقهی حقوقی قراردادهای ساخت، بهره‌برداری ۱۵۵

- ۱۵۵ ..... ۱-۴. تاریخچه قراردادهای ساخت، بهره‌برداری و انتقال
- ۱۵۷ ..... ۲-۲. نسام قراردادهای ساخت، بهره‌برداری و انتقال
- ۱۵۷ ..... ۱-۲-۴. ۱. دادهای ساخت، تملک، بهره‌برداری و انتقال: (B.O.O.T)
- ۱۵۸ ..... ۲-۴. ۱. قرارداد های ساخت، تملک و بهره‌برداری: (B.O.O)
- ۱۵۹ ..... ۳-۲-۴. ۳. قراردادهای ساخت، تملک، بهره‌برداری: (B.O.O.S)
- ۱۵۹ ..... ۴-۲-۴. ۴. قراردادهای ساخت، اجاره، انتقال: (B.R.T) یا (B.L.T)
- ۱۶۰ ..... ۵-۲-۴. ۵. قراردادهای ساخت، انتقال و بهره‌برداری: (B.T.O)
- ۱۶۰ ..... ۶-۲-۴. ۶. قراردادهای بازاریابی، بهره‌برداری و انتقال: (R.O.T)
- ۱۶۱ ..... ۷-۲-۴. ۷. قراردادهای مدرنیزه کردن، بهره‌برداری و انتقال: (M.O.T)
- ۱۶۱ ..... ۳-۴. ۳. ماهیت حقوقی قراردادهای ساخت، بهره‌برداری، انتقال، مزایا و معایب آن
- ۱۶۱ ..... ۱-۳-۴. ۱. ماهیت حقوقی قراردادهای ساخت، بهره‌برداری و انتقال
- ۱۶۱ ..... ۱-۳-۴. ۱-۱-۳-۴. بررسی بی اوتی بر اساس عقود مندرج در ماده ۱۸۲
- ۱۶۵ ..... ۲-۱-۳-۴. ۲-۱-۳-۴. بررسی بی اوتی بر اساس تقسیمات حقوقی دیگر
- ۱۶۸ ..... ۲-۳-۴. ۲-۳-۴. مزایا و معایب آن
- ۱۶۸ ..... ۱-۲-۳-۴. ۱-۲-۳-۴. مزایا
- ۱۷۰ ..... ۲-۲-۳-۴. ۲-۲-۳-۴. معایب
- ۱۷۱ ..... ۴-۴. ۴-۴. ساختار قرارداد ساخت، بهره‌برداری و انتقال
- ۱۷۵ ..... ۵-۴. ۵-۴. تعریف مرافق و مرافق عمومی
- ۱۷۵ ..... ۱-۵-۴. ۱-۵-۴. اموال و منافع عمومی
- ۱۷۶ ..... ۱-۱-۵-۴. ۱-۱-۵-۴. منافع مشترک
- ۱۷۶ ..... ۲-۱-۵-۴. ۲-۱-۵-۴. اموال عمومی مسلمانان
- ۱۷۷ ..... ۳-۱-۵-۴. ۳-۱-۵-۴. اموالی ملک امام
- ۱۷۸ ..... ۲-۵-۴. ۲-۵-۴. دخل و تصرف در اماکن عمومی

۱۸۰	..... ۴-۵-۱. تصرف در منافع مشترک غیر وقفی
۱۸۵	..... ۴-۵-۲. تصرف در منافع مشترک موقوفه
۱۸۸	..... ۴-۶-۱. امتیاز متعلق به منافع عمومی و تصرف در آن
۱۸۸	..... ۴-۶-۱. تعریف حق و بیان اقسام آن
۱۹۱	..... ۴-۶-۲. جواز مصالحه در حقوق
۱۹۳	..... ۴-۶-۳. قابلیت حقوق در بیع (خرید و فروش)
۱۹۴	..... ۴-۷-۱. استفاده از قرارداد ساخت و انتقال در اماکن عمومی و اوقاف
۱۹۴	..... ۴-۷-۱. حکم و تخریب فقهی قرارداد ساخت، بهره‌برداری و انتقال
۱۹۷	..... ۴-۷-۱. تطبیق قرارداد ساخت، بهره‌برداری و انتقال
۱۹۷	..... ۴-۲-۱. تخریب آن از طریق قراردادهای معلوم
۲۰۳	..... ۴-۷-۲. سبب غرر: بودن قرارداد
۲۰۴	..... ۴-۷-۲. سبب غرر: کفار شدن
۲۰۷	..... فصل پنجم: نتیجه‌گیری
۲۱۳	..... فهرست منابع
۲۱۳	..... الف) منابع فارسی
۲۱۹	..... ب) منابع عربی
۲۲۵	..... ج) منابع انگلیسی

پیشگفتار

ایران اسلامی یکی از بزرگترین شبه‌های تولیدکننده نفت خام در جهان است و این موهبت الهی در سالیان گذشته مورد سوءاستفاده بهره‌برداری‌های نگران‌کننده‌ای قرار گرفته و لذا یکی از مهمترین مباحث در حوزه مسائل نفت، مربوط به انواع قراردادهای نفتی دانست.

اگرچه قوانین سرزمینی ایران بر اساس عقود اسلامی و نهایت مدون گردیده است مع هذا قراردادهای موافق با شرع می‌بایست مورد عنایت و توجه بیشتری قرار گیرد. هرچند متخصصان و صاحب‌نظران بر این تاکید دارند که قرار داد یک به یک است و به ویژگی‌های خاص هر کشور و منطقه بستگی دارد و بنابر شرایط قابلیت خاصی را از خود بروز می‌دهد. هرچند که هر یک از قراردادهای از نظر ذاتی و عرضی دارای خصوصیتی هستند که بین آن‌ها تفاوت عنوان اشکالات ذاتی و عرضی از آنها بحث کرد.

قراردادهای نفتی مقدمه و درعین حال یکی از مهمترین و پیچیده‌ترین بخش‌های صنعت بین‌المللی نفت می‌باشند. در ایران به ویژه پس از انقلاب اسلامی ایران این موضوع با پیچیدگی‌های خاص خودش به همراه بود تا روش قراردادهای نفتی باعث نقض حاکمیت ملی، سیاسی، اقتصادی و در نهایت انگیزه‌ای جهت قدرتمند ساختن دشمنان قسم خورده ایران لحاظ نگردد.

کشورهای نفت خیز در حال توسعه یا کمتر توسعه یافته، وابستگی بیشتری به نفت دارند اما بنا بر امکانات ناکافی و لازم برای اکتشاف و تولید فرآوری و استخراج منابع به ناچار نیازمند سرمایه بالا، خطر پذیری و ریسک پذیری و دانش فنی به روز و پیشرفته، متوسل به سرمایه گذاران خارجی می‌شوند و به همین جهت، کشورهای نفت خیز ناگزیرند که چهارچوب قانونی و حقوقی سرمایه‌گذاری خارجی در کشور خود را به صورتی تنظیم نمایند که امکان حضور سرمایه‌گذاری خارجی در قالب شرکت‌های نفتی بین‌المللی در سرزمین خود فراهم نمایند.

به طور کلی قراردادهای نفتی به دسته امتیازی، مشارکتی و خدماتی تقسیم می‌گردد که قراردادهای خدماتی در سال ۱۳۵۳ ه. ش جایگزین قرارداد مشارکتی شد و این نوع قراردادهای تا سال ۱۳۵۳ ه. ش جایگزین قرارداد مشارکتی شد.

در این نوع قراردادهای اکتشاف و توسعه در اختیار شرکت‌های خارجی قرار می‌گرفت اما دیری نگذشت که قراردادهای بیع متقابل که جدیدترین نوع قراردادهای پس از انقلاب محسوب می‌شود، هیچ گونه مالکیت به شرکت‌های سرمایه‌گذار در صنعت نفت واگذار نمی‌کند و شرکت‌های سرمایه‌گذار تمامی وجوه ناشی از نصب تجهیزات، راه‌اندازی آنان و انتقال تکنولوژی را برعهده می‌گرفتند. قراردادهای بیع متقابل هم دستخوش تغییرات و اصلاحاتی گردید که به طور ضمنی در این کتاب شرح می‌گردد.

در این کتاب سعی بر آن بوده است که مفاهیم قراردادهای نفتی و انواع آن قراردادهای سخن گشوده و با بررسی سیر تحولی قراردادهای نفتی و تاخچه آن نسبت به مفهوم مالکیت در قرارداد و ماهیت فقهی و حقوقی قراردادهای بیع متقابل و قراردادهای ساخت، بهره‌برداری و انتقال، به سورت مجزا به تفصیل بیان نماییم.

امید است محققان و پژوهشگران در عرصه فقه و حقوق اسلامی با مطالعه فصول این کتاب، دغدغه مند نسبت به آینده قراردادهای نفتی و منابع زیرزمینی و استراتژیکی ایران اسلامی اهتمام بورزند.

روح‌الله آهنگران

زمستان ۱۳۹۶